

KRONKELWEGEN EN SLUIPROUTES

Onderschrift:
Piet Stamps bekend Tilburgs straattypen
uit de jaren omstreeks 1900

De wonderbaarlijke geschiedenis
van het gezin Stams-Konings uit
Tilburg

ZO DE OUDEN ZONGEN

Dit verhaal gaat over het leven van Aloijisia Konings en Peter Stams en hun kinderen. Het is een heftig verhaal dat niet zo maar plotseling begint. Haar levensloop is niet los te zien van de handel en wandel van haar vader Goof. Godefridus wordt geboren op 23 februari 1819, als vierde zoon in het gezin van Mathijs Konings en Petronella de Bekker. Feitelijk is hij de tweede in leven gebleven zoon, want twee broers zijn eerder, kort na hun geboorte overleden: Adrianus overlijdt na 8 maanden op 11 april 1811 en Martinus op 11 maart 1812, slechts een week oud. Er wordt op 6 oktober 1816 nog een Martinus geboren. Hij blijft gelukkig in leven en wordt de oudste broer van Goof. Op 11 april 1821 wordt Hendrikus geboren, die na 7 maanden overlijdt.

Vaderloos

Op 11 oktober 1822 overlijdt vader Mathijs. Petronella is dan hoogzwanger en bevalt 5 weken later, op 19 november van een zoon: Mathijs. Petronella moet nu alleen leiding te geven aan haar gezin en de boerderij. Goof is wanneer zijn vader overlijdt, nog geen 4 jaar oud en wordt nu nog nadrukkelijker door zijn zes jaar oudere zus Maria Cornelia opgevoed. Zij assisteert als oudste kind en enige dochter haar moeder bij de opvoeding en bij allerlei regel- en toezichttaken. Maria heeft haar handen vol aan de kleine Goof. Als middelste in het gezin ontloopt hij vaak zijn verantwoordelijkheden. Hij mist een strakke vaderlijke hand: hij groeit uit tot een eigenzinnig en impulsief persoon. Orde en regelmaat liggen hem niet en gezag kan hij maar moeilijk accepteren. Goof trouwt in 1848 met een vrouw uit Hilvarenbeek en wil zo snel mogelijk een eigen boerenbedrijf starten.

Huwelijk

Op 14 september 1848 trouwt Goof, 29 jaar oud, te Hilvarenbeek met de 31-jarige Maria Catharina (Henrikka) Aben. Zij laten beiden in de huwelijksakte vermelden dat zij "*landbouwer*" zijn. Getuigen bij het huwelijk zijn:

- Peter van der Staak, 33 jaar, dagloner, zwager van Goof
- Godefridus van der Staak, 23 jaar dagloner, broer zwager Peter
- Adriaan Aben, 65 jaar, boer te Hilvarenbeek, vader bruid
- Johannes Aben, 26 jaar, boer te Hilvarenbeek, broer bruid

In 1842 was Goof getuige bij het huwelijk van zijn zus Maria Cornelia met Peter van der Staak. In 1843 trad hij ook op als getuige bij het huwelijk van zijn broer Martinus met Helena de Lepper. Je zou verwachten dat bij zijn eigen huwelijk ten minste een van zijn beide broers, Martinus of Mathijs, getuige zouden zijn. Het is opvallend dat zij ontbreken. Of ze zijn niet gevraagd of ze hebben geweigerd, maar hoe dan ook, het getuigt niet van een harmonieuze relatie. Maar moeder Petronella is wel bij de huwelijksluiting aanwezig: onder de trouwakte prijkt haar handtekening en die van Peter van der Staak. Goof en de andere getuigen kunnen niet schrijven. Het is niet vanzelfsprekend dat een vrouw haar handtekening onder een officiële akte zet. Vrouwen zijn in 1848 wettelijk niet bevoegd om contracten af te sluiten. Dit resolute gebaar past wel bij Petronella. Zo'n moeder die ook nog kan schrijven en jij niet. Wat doet dat met je?

Maria Catharina Aben wordt Hen(d)rikka genoemd. Omdat zij zowel met haar doopnamen als met haar roepnaam in officiële stukken terecht is gekomen, ontstaat er bij de officiële instanties de vraag of er wel sprake is van een en dezelfde persoon. Tijdens de huwelijksluiting van dochter Aloisia op 19 mei 1876, moet Goof onder ede verklaren dat zijn vrouw Maria Catharina Aben en Hendrikka Aben een en dezelfde persoon zijn. Hendrikka kan dat niet meer zelf doen, want zij overlijdt een jaar eerder op 19 mei 1875.

De ouders van Hendrikka zijn Adriaan Aben, oud-soldaat, geboren te Goirle op 18 augustus 1783. Hij is weduwnaar zonder kinderen en hertrouwt te Hilvarenbeek op 29 september 1816, met de bijna 14 jaar jongere Louisa van der Meijden, geboren op 23 juli 1798 te Nijmegen. Adriaan overlijdt 3 februari 1857, Louisa op 13 juli 1873, beiden te Hilvarenbeek.

Goof de landbouwer

Goof weet het al een tijdje zeker, hij wil boer worden en een boerderij bezitten, zoals zijn vader. Nu hij getrouwd is, wil hij zo snel mogelijk, samen met zijn vrouw Hendrikka, een eigen boerderij beginnen. Ze hebben immers in hun huwelijksakte laten vastleggen dat ze allebei "landbouwer" zijn. Hun oog valt op onroerend goed in Moergestel. Er is dringend geld nodig om huis en grond te kunnen kopen. Goof heeft al vaker om zijn aandeel gevraagd uit de erfenis.

Een zoon

Op 3 januari 1849, verhuist het echtpaar Konings-Aben van Hilvarenbeek naar Moergestel. Daar wordt op donderdag 11 juli 1850 om 2.00 uur 's nachts een kind geboren: een zoon. Hij wordt vernoemd naar zijn grootvader Mathijs. Getuigen bij de aangifte zijn enkele toevallige personen, geen familieleden: de heer Van Breda, kandidaat-notaris en de heer Smolders, veldwachter.

Toen Goof en Hendrikka begin 1849 naar Moergestel verhuisden, was de erfeniskwestie nog niet geregeld. Was dat misschien de reden dat zijn broers geen getuige waren bij zijn huwelijk? Enkele maanden later, op 14 oktober 1850, krijgt hij, ongetwijfeld na veel discussie, toch eindelijk zijn zin. Zijn moeder, broers en zus, stemmen er mee in dat hij vervroegd over een voorschot op zijn kindsdeel kan beschikken. Zij lenen voor hem een bedrag van 400 gulden, met als onderpand een perceel bouwland en een perceel weiland uit het familiebezit.

Onroerend goed in Moergestel

Voor de fl.400,00 wordt in Moergestel het volgende onroerend goed gekocht:

- *Huis met erf sectie C nr. 537a, groot vier roeden en 18 ellen*
- *Bouw- of weiland, weiland sectie C nr. 537a*
- *Bouw- of weiland, genaamd Het Drieske sectie C nr. 555*
- *Bouwland, genaamd De Voorste Hoef, sectie C nr. 551 alles te Moergestel*
- *Een perceel dito groot zestien roeden, vijf en vijftig ellen, een lopense oude maat, gelegen als voor*
- *Een perceel weide groot achtentwintig roeden, zes en negentig ellen, een en een half lopense maat, gelegen als voor*
- *Een perceel akkerland groot zestien roeden, vijf en heide, onderdeel van sectie C nr. 715 (Bron: 1850 oktober 14/ inv.nr. 305/73 Notaris HAA Wenning)*

Het zijn verspreid liggende kleine percelen die een efficiënte bedrijfsvoering niet gemakkelijk maken.

Kort geluk

Goof wordt officieel eigenaar van een eigen boerderij, akkerland en weiland. En dan ook nog gezegend worden met een zoon. Goof en Hendrikka kunnen hun geluk niet op. De vreugde zal van korte duur zijn. Op zaterdagavond 10 mei 1851 om 20.00 uur overlijdt *Mathijs de Koning* in de ouderlijke woning, nog geen jaar oud. Weg is de droom van een vader over het opzetten van een familiebedrijf voor en samen met zijn toekomstige opvolger. Alsof de geschiedenis zich herhaalt: kleinzoon Mathijs treedt in de voetsporen van opa Mathijs. Het zal totaal anders lopen. Na Mathijs worden er nog vijf kinderen geboren

Aloijsia, wordt geboren op 4 november 1852 te Moergestel

Pitronella, wordt geboren op 4 april 1855 te Moergestel

Johanna, wordt geboren 11 oktober 1856 te Moergestel.

Zij overlijdt op 16 september 1858 te Hilvarenbeek

Adriaan, wordt geboren op 24 juni 1858 te Hilvarenbeek

Hij overlijdt op 19 november 1858 te Hilvarenbeek

Johanna, wordt geboren op 10 oktober 1859 te Hilvarenbeek

De oudste Johanna en Adriaan overlijden beiden op zeer jonge leeftijd. De 3 dochters Aloijsia, Pitronella en jongste zus Johanna blijven in leven.

Goof vertrekt uit Moergestel

Om een eigen bedrijf te kunnen leiden moet je orde en regelmaat kunnen brengen in je dagelijkse werkzaamheden. Je moet plannen en vooruit kijken, vooral als het zeer kleine percelen blijken te zijn die verspreid liggen. Dat maakt het werken extra moeilijk en omslachtig. Het zal voor Goof een te zware opgave blijken. Uit het bovenstaande geboorte-overzicht kunnen we vrij nauwkeurig afleiden wanneer het avontuur in Moergestel voorbij is. Eind 1856 wordt dochter Johanna nog in Moergestel geboren en medio 1858 komt Adriaan in Hilvarenbeek ter wereld.

Zaterdagmiddag 22 maart 1856 om 4.00 uur overlijdt moeder Petronella in de familieboerderij in de Hasselt. Ze is bijna 71 jaar oud geworden. We kunnen ons niet aan de indruk onttrekken dat er een verband bestaat tussen het overlijden van Petronella in maart 1856 en het vertrek van Goof naar Hilvarenbeek korte tijd daarna. We hebben Petronella leren kennen als een krachtige vrouw, die na het overlijden van haar man lange tijd met succes het familiebedrijf heeft geleid. De relatie tussen de resolute moeder en haar eigengereide en chaotische zoon moet gecompliceerd zijn geweest. Haar overlijden zal het voor Goof een stuk gemakkelijker hebben gemaakt om toe te geven dat zijn experiment in Moergestel is mislukt.

Woningverhuur

Bij de volkstelling van 1870 woont Goof met vrouw en twee dochters in de wijk Oerle-Broekhoven op nr. 279. Het is niet duidelijk waarom Goof naar Tilburg is verhuisd. Hij heeft zo zijn eigen besognes met verhuizingen, het overlijden van zijn vrouw, de onderverhuur van zijn woning en clandestien handeldrijven.

Op 4 mei 1875 wordt bij hem op de deur geklopt. Het is weduwnaar Godefridus van den Heuvel uit Geldrop, klompenmaker van beroep. Er worden huurafspraken gemaakt en Van den Heuvel trekt in bij Goof en zijn vrouw. Hij komt

niet alleen, hij laat ook 4 kinderen inschrijven: 3 zonen en een dochter. Ze zijn allen in Boxmeer geboren waar Van den Heuvel gedurende zijn huwelijk heeft gewoond tot het overlijden van zijn vrouw. Twee zonen zitten in militaire dienst. Het is onduidelijk waarom het gezin Van den Heuvel zich in Tilburg vestigt.

Hendrikka overlijdt

Twee weken later, op 19 mei 1875, overlijdt Hendrikka (akte 28) in Hilvarenbeek. Is zij plotseling overleden of was zij op 4 mei al ziek en is ze naar Hilvarenbeek vertrokken om de reuring rond de inhuizing van het gezin Van den Heuvel te ontlopen? Hendrikka wordt 57 jaar. Goof is 56 jaar en weduwnaar. Hij vult bij het aangeven van haar overlijden nog steeds in "*landbouwer*" te zijn. Ambtelijk secretaris Franciscus Verlinden is bereid het aangifteformulier van overlijden van Hendrikka te tekenen, want Goof kan dat niet "*wegens ongeleerdheid*".

Henrikka is overleden, Alojsia getrouwd en haar zus Petronella heeft een interne dienstbetrekking, alleen jongste zus Joanna is nog thuis. Op 13 oktober 1875 betrekken vader en dochter een huis in de wijk Veldhoven op nr. 255. Van den Heuvel en zijn gezin blijven in het huis in Oerle-Broekhoven wonen.

Door de verhuizing van Goof en zijn dochter Joanna naar de wijk Veldhoven, komt er nog meer ruimte vrij in de woning in Oerle. Op 3 januari 1877 meldt zich ene Johanna Zegers (1823) bij Van den Heuvel. Ze komt van Boxmeer en heeft twee dochters bij zich. Zij en Van de Heuvel zijn bekenden, hij heeft ook jarenlang in Boxmeer gewoond. Ze trouwen.

In 1879 vertrekt Van den Heuvel met zijn gezin naar Rotterdam en duikt op 27 juni 1881 weer op in Tilburg op zoek naar huisvesting. Het eerdere verblijf bij de familie Konings is schijnbaar in goede harmonie verlopen, want Van den Heuvel klopt aan bij Peter Stams en zijn vrouw Alojsa, die nu in de woning verblijven.

Van den Heuvel heeft zich al ingeschreven bij de gemeente, maar de verhuurafspraken gaat op het laatste moment niet door. Hij verhuist naar een huis in de wijk Korvel-Laar nr. B 615. Daar woont hij ongeveer 2 jaar tot hij in 1883 op 56-jarige leeftijd overlijdt. Johanna Zegers zal haar man bijna 20 jaar overleven. Zij overlijdt in 1912 in de wijk Veldhoven, 85 jaar oud. Een verzekeringsagent doet aangifte want er zijn geen familieleden bereikbaar. In haar overlijdensakte wordt de aantekening gemaakt dat de voor- en achternamen van haar ouders onbekend zijn. Deze aantekening staat ook in de overlijdensakte van haar man.

Nieuwe huurders

Medio oktober 1875, Hendrikka is nog maar 5 maanden overleden als een zekere Anna Arons, weduwe Henkelman, met twee kinderen bij Goof in huis komt wonen. Het gezin Henkelman woont al enige tijd bij Goof in de buurt, op Veldhoven 246. Theodorus "Dirk" Henkelman, schoenmaker van beroep, is in mei 1873 overleden. Hij trouwde in 1857 te Waalwijk met Johanna van der Aa. Ze krijgen 4 kinderen, alleen de in 1858 geboren zoon Jacobus blijft in leven. Johanna overlijdt in 1862. Dirk hertrouwt met Anna Arons die in 1823 in Maastricht is geboren. Zij krijgen in 1867 een dochter, Maria Paulina.

Schoeisel

Het valt op dat Goof contacten heeft met schoenmakers en klompenmakers. Heuvelmans en ook Henkelman maken schoeisel. We herinneren ons dat Piet

Beekman, de tweede echtgenoot van Goof's dochter Petronella, in 1901 een tijdje heeft ingewoond bij koopman Jacobus Henkelman, wijk Kerk op nr. 200. Hij is de stiefzoon van Anna Arons. Vent Goof samen met zijn schoonzoon Piet Stams klompen en schoenen?

Tweede huwelijk van Goof Konings.

Op 14 september 1876 trouwen Goof (57) en Anna (53) (akte 132). Onder de getuigen is Adolf Arons uit Tilburg, 37 jaar en ... schoenmaker. Hij is een broer van de bruid. Goof en Anna gaan in het huis van Goof wonen, op het adres Veldhoven 255. Het is Anna's derde huwelijk.

Het bruiloftskalf

De viering van zijn huwelijk is een mooi voorbeeld van de kronkelwegen die Goof bewandelt. Hij raakt verstrikt in een zaak die de geur van diefstal heeft. Hij wordt in mei 1876 betrappt op het in bezit hebben van een dood kalf dat niet is gekeurd en waar geen accijns voor is betaald. Er vallen twee dagvaardingen op zijn deurmat: een op 26 augustus van het Ministerie van Financiën voor het ontduiken van belasting (accijns), en daags na zijn huwelijk een dagvaarding van de Officier van Justitie voor vermoedelijke diefstal van het kalf, want Goof kan geen kwitantie overleggen. We citeren uit de tenlastelegging dat Godefridus Konings wordt verdacht van:

“ten zijnen woonhuize te Tilburg in het zoogenaamde Nieuwe Diep wijk K nr. 255 op den 20ste Mei 1876 onafgehakte voorhanden hebben van een geslacht of door enig toeval gestorven kalf, dat ten gebruike werd gereedgemaakt, zonder dat door hem kon worden getoond kwitantie van betaalden accijns en zonder dat het kalf voorzien was van waardeermerk, geconstateerd bij den ambtseed opgemaakt geregistreerd en voor de beklagde ten raadhuize van Tilburg gedeponneerd verhaal van ambtenaar van 22 mei 1876.”

Goof bekent dat hij geen accijns heeft betaald.

“De rechter, overwegende de armoedige toestand van de beklagde, zijn onbesproken gedrag, zijne geaardheid om gevangenisstraf vraagt, veroordeelt beklagde en legt boete op van 2x fl. 10.00 bij niet betaling een dag gevangenisstraf per boete. Kalf wordt verbeurdverklaard”. Bron 24.107.134 BHIC Arrondissementsrechtbank Den Bosch, zitting van 12.10.1876, rolnr. 20444).

We kijken wel even op van *“het onbesproken gedrag”* van Goof. Het bewijst dat hij in 1876, voor het eerst serieus tegen de lamp loopt. Wat de rechter met *“zijne geaardheid”* bedoelt is maar al te duidelijk. Goof ziet eruit als een slemiel en scharrelaar, maar hij is slim, hij beweegt zich met zijn handeltjes regelmatig op de rand van het toelaatbare en doet vaak alsof zijn neus bloedt.

Goof overlijdt op 22 mei 1883. Hij wordt 64 jaar. Anna zal hem 10 jaar overleven. Zij overlijdt op 14 november 1897, 74 jaar oud.

Haar stiefzoon Jacobus trouwt 21 mei 1884 en verhuist naar Breda

Dochter Maria Paulina trouwt in 1885 en vertrekt richting Haarlem-Heemstede.

Goof laat zijn 3 dochters achter met hun gezinnen. De levens van Petronella en Johanna hebben we uitgebreid beschreven in het verhaal *“De Fabriqueur.”* Aloisia en haar man Piet Stams geven we nu alle aandacht in dit verhaal.

Alojsia (Louise) Konings: huwelijk en gezin

Alojsia (Louise) wordt geboren op 4 november 1852. Goof wordt bij het doen van aangifte vergezeld door twee plaatselijke middenstanders: winkelier Jan Baptist Mulders, 52 jaar en hoefsmid Jan van Hulsten, 38 jaar. Louise wordt inwonend dienstmeid en later dagloonster. Louise trouwt op 27 april 1876 met Petrus (Piet) Stams. Ze is dan 23 jaar oud.

Piet wordt op 12 oktober 1851 in Boxtel geboren als kind van een ongehuwde moeder, Anna Stams. Er zijn geen aanwijzingen dat Piet zijn biologische vader heeft gekend. Louise leert Piet waarschijnlijk via haar vader kennen. Op 27 april 1876 trouwen ze (akte 28). Twee getuigen zijn ooms van de bruidegom. Even denken we dat vader Goof niet aanwezig is. Maar hij is ondanks de voorbereidingen voor zijn eigen huwelijk, toch bij de huwelijksluiting van zijn dochter aanwezig. Goof valt niet op, hij heeft de akte niet getekend, hij is analfabeet.

Het wel en wee van het gezin Stams-Konings voltrekt zich in de periode 1876 tot begin 1914, het jaar dat Piet Stams overlijdt. De veelheid aan informatie vraagt extra structuur. Daarom geven we vooraf een extra "gezinskaart" van het gezin van Piet Stams en Alojsia Konings.

Alojsia Konings en Peter Stams

Peter Stams *12.10.1851 Boxtel +05.02.1914 Tilburg x27.04.1876 Tilburg	x	Alojsia Konings *04.11.1852 Tilburg +11.03.1905 Tilburg
--	----------	--

Johanna Stams *05.09.1877 Tilburg +21.06.1905 Tilburg x05.11.1902 Tilburg	x	Jan Wouters
---	----------	--------------------

Henrica Joanna Stams *13.05.1879 Tilburg +10.09.1909 Tilburg x24.11.1897 Tilburg	x	Adrianus Damen
--	----------	-----------------------

Marinus Godefridus Stams
*21.11.1880 Tilburg
+26.06.1881 Tilburg (akte 997)

Theodorus Jacobus Stams

*21.01.1883 Oerle Tilburg
+27.10.1917 Rucphen

Godefridus (Frie) Stams

*09.02.1885 Oerle Tilburg
+29.09.1940 Tilburg

x

Petronella van Loon

Frederik Petrus Stams

*07.03.1887 Oerle Tilburg

Petrus (Piet) Stams

*30.06.1889 Oerle Tilburg
+12.02.1953 Tilburg

Gerardina Maria Stams

*03.10.1892 Oerle Tilburg
+22.08.1895 Tilburg

Berdina Josephina Stams

*17.03.1896 Groeseind Tilburg
+06.02.1977 Dongen

x

Pieter van Biene

*16.09. 1897 Gorinchem

We gaan het gezin uitgebreid tegen het licht houden en realiseren ons al gauw dat Aloisia als echtgenote en moeder een bijzonder zwaar leven heeft gehad. Tijdens ons familieonderzoek stuiten we meteen op een aantal feiten die doen vermoeden dat er achter de naam Stam(p)s geen doorsnee gezin schuilgaat.

Piet Stams: slim en humoristisch

Peter Stams is in zijn tijd een publiek figuur. Iedereen kent hem. Hij wordt in een artikel de "*Tijl Uilenspiegel van Tilburg*" genoemd.

Piet blijkt een slimme, gevatte man te zijn, die op aanstekelijke manier met kwinkslagen en kleine bedriegerijen aan de kost komt. Hij is venter en sjacheraar. In officiële akten komen we een grote diversiteit aan beroepen tegen: landbouwer, koopman, dagloner, arbeider, opperman en niet te vergeten, venter. Hij wordt zeer regelmatig gezien met een kruitwagen volgeladen met allerlei koopwaar op weg naar het centrum van de stad om zijn spullen uit te venten.

Toen Stams in 1912 ernstig ziek werd en naar dokter Bloemen in de Gasthuisstraat ging om behandeld te worden, kon hij de rekeningen niet betalen. Daarom verkocht hij een skelet aan huisarts Bloemen, die het na de dood van Piet in zijn praktijk neerzette. In 1989 verhuisde het skelet naar museum "De Doornboom" in Hilvarenbeek. We weten niet hoe Piet aan het skelet is gekomen. Welk luguber verhaal zit daar achter?

Piet Stams met zijn kruiwagen vol handelswaar

Als hij tenminste in de stad is, want hij zit regelmatig een straf uit en is ook internationaal zeer actief. Voortdurend laat Piet zich tijdelijk in- en uitschrijven, met of zonder gezinsleden. Hij geeft aan naar Duitsland, Limburg, Antwerpen of Brussel te vertrekken of daar juist vandaan te komen. We hebben de indruk dat Piet een tijdje naar het buitenland vertrekt, telkens als hem de grond te heet onder de voeten wordt.

Hij neemt de overheid op de korrel met woordspelingen en kwinkslagen. Dat geeft regelmatig aanleiding tot irritatie bij het bevoegd gezag, dat zonder pardon ingrijpt; de overheid heeft geen gevoel voor humor. Een voorbeeld: Piet krijgt met de tekst *"Er zijn pijpen met kleine en grote stelen, maar de grote stelen het meest"* veel lachers op zijn hand. Dat is voor de overheid voldoende aanleiding om hem te arresteren en weer eens naar een strafinrichting te sturen. Dan zijn ze even van hem verlost.

Rijkswerkinrichting

Om deze of andere reden vertrekt Piet op 12 februari 1891 naar de Rijkswerkinrichting in Hoorn. Zes maanden later is hij weer terug in Tilburg. Op de website van de voormalige inrichting lezen we in een verklarende tekst het volgende:

"Rijkswerkinrichtingen herbergen degenen die tot opzending naar deze inrichting zijn veroordeeld zoals landlopers, bedelaars, souteneurs en chronisch alcoholisten, terwijl ook politieke criminelen in deze gestichten hun opgelegde gevangenisstraf kunnen ondergaan."

De Rijkswerkplaats "Oosterland" te Hoorn is een oud pakhuis van de Oost-Indische Compagnie dat helemaal door water wordt omgeven. De bevolking bestaat zoals gezegd uit souteneurs en gewone criminelen boven de 25 jaar,

met een maximale straf van 3 jaar. Zij moeten werken voor de kost. Er wordt hoofdzakelijk voor particuliere opdrachtgevers gewerkt, zoals het vervaardigen van wasknijpers met behulp van een automatische machine. De kortgestraften houden zich voornamelijk bezig met het produceren van vistuigen en matten. De vishengels worden gemaakt uit bamboestokken. (Bron: Stichting Erfgoed Blokhuispoort te Hoorn)

Godsvruchtig

Ondanks zijn strapatsen is Piet erg godsvruchtig. Bijna elk jaar gaat hij (als hij tenminste op vrije voeten is) op bedevaart naar Scherpenheuvel. Hij treedt op als "voorbijder". Dat doet hij op een overtuigende wijze.

Bedevaartgangers vinden hem een stichtend voorbeeld. Piet kan wel wat hulp van boven gebruiken, want zijn drie zoons zijn verre van godsvruchtig. Ze missen de speelsheid en humor van hun vader; met hen valt helemaal niet te lachen. Bij het minste en geringste gebruiken ze hun vuisten en slaan erop los.

Piet kan dan wel een rare vogel zijn, hij probeert zijn ouderlijke plichten zo goed mogelijk te vervullen. Ook bij geboorten en overlijdens doet hij zijn best thuis te zijn en aangifte te doen op het gemeentehuis. Als hij gevangen zit, moet hij het natuurlijk laten afweten. Maar dat is pure overmacht. Als hij de gelegenheid krijgt, komt hij naar huis op momenten van vreugde of verdriet.

Gerresheim

In september 1898 vertrekken Piet en zijn zonen Theo en Goof naar Gerresheim (D). Theo is 15 jaar en Goof nog maar 13 jaar. We komen veelvuldig het bericht tegen dat Piet, naar Gerresheim gaat, alleen of met een of meer van zijn zonen. Waar ligt die plaats en wat gaan ze er doen?

Gerresheim is nu een deelgemeente van de stad Düsseldorf. Ze gaan daar in de mijnen werken want dat wordt goed betaald. Ze hebben waarschijnlijk een jaarcontract, want na een jaar zijn ze weer terug in Tilburg. Er wordt in Nederland nog niet op grote schaal steenkool gewonnen. De mijnindustrie in ons land komt pas rond 1900 goed op gang.

In Gerresheim zijn kinderen bijzonder in trek, want die zijn erg geschikt om door smalle gangen te kruipen zodat ook de smallere lagen gekapt kunnen worden. Er zijn wel meer mijnen in Duitsland, maar de keuze valt vermoedelijk op Gerresheim omdat de plaats dichtbij ligt en gemakkelijk met de trein te bereiken.

Op 4 september 1894 vertrekt Piet voor langere tijd naar Antwerpen. Hij wordt op 24 oktober 1896 officieel weer ingeschreven in het Bevolkingsregister van Tilburg. Hij is dus twee jaar van huis geweest. Maar de kans is groot dat hij tussentijds even naar huis is gekomen, want er wordt weleens vergeten om zich tijdig bij thuiskomst te laten inschrijven. Waarom zou je ook, als je binnenkort weer vertrekt. De ambtelijke aantekeningen zijn daarom niet altijd waarheidsgetrouw. Dat leiden we af uit de volgende gang van zaken.

Ondanks zijn verblijf in Antwerpen is Piet toch op tijd in Tilburg om aangifte te doen van het overlijden van zijn dochter Gerardina en de geboorte van dochter Berdina. Voor het doen van aangifte van geboorte of overlijden zijn strikte regels: aangifte moet uiterlijk twee dagen na de bevalling of het overlijden plaatsvinden. Hoe kan Peter snel genoeg in Tilburg zijn om tijdig aangifte te doen?

Johanna (Anna) Stams

Anna wordt geboren 5 september 1877 te Tilburg in de ouderlijke woning in de wijk Veldhoven op Nijveroord. (Akte 2) Ze trouwt op 5 november 1902 in Tilburg met de 15 jaar oudere Johannes Cornelis Wouters, geboren op 14 maart 1862 te Hoogeloon. Getuigen zijn: Johannes Arens 34 jaar, houtzager, oom van de bruid en Martinus Arens 26 jaar, houtzager, oom van de bruid.

Ze wonen tijdens hun korte huwelijk in de wijk Veldhoven op de nrs. 1059-1064-1062. (Lange Nieuwstraat.) Daar worden hun beide dochters geboren.

Petronilla Maria Wouters wordt op 10 augustus 1903 geboren om 14.00 uur. (Akte 1032). Het meisje overlijdt op 7 oktober 1903 om 07.00 uur in de ouderlijke woning aan de Achterstraat (akte 712).

Louisa wordt geboren op 25 december 1904 om 01.00 's nachts (Akte 1768).

Er is een kerstkindje geboren, het nieuwe jaar begint voorzichtig hoopvol. Maar in 1905 slaat het noodlot meedogenloos toe: moeder Aloisia overlijdt en kort daarna zullen ook haar dochter Johanna en kleindochter Louisa overlijden.

Rampjaar 1905

- Oma Aloisia overlijdt op 52-jarige leeftijd op 12 maart 1905 om 19.30 uur in haar huis in de Achterstraat.
- Haar dochter Johanna overlijdt op 21 juni 1905 op 27-jarige leeftijd om 22.00 uur. (Akte 387)
- (Klein)dochter Louisa overlijdt enkele weken later op 13 juli 1905, om 12.30 uur (akte 417).

In korte tijd wordt het gezin van Jan Wouters volledig verwoest. En grootvader Piet Stams wordt weduwnaar. Ook in deze uiterst verdrietige omstandigheden doen vader Jan Wouters en grootvader Piet Stams bij alle overlijdens samen aangifte. Jan staat als 42-jarige weduwnaar alleen op de wereld. Hij hertrouwt echter op 7 januari 1908 in Best met Johanna van de Vliet. Hij overlijdt op 7 december 1921 in Best.

Henrica Stams

Henrica wordt geboren op 13 mei 1879 in de wijk Veldhoven op Nijveroord. (Akte 393) Over haar vroege jeugd is niets bekend, maar we hebben wel een vermoeden. Uit statistieken blijkt dat in 1859 maar liefst 450.000 Nederlandse kinderen hele dagen werkten. Hier kwam pas verandering in door de invoering in 1874 van het "Kinderwetje Van Houten" dat fabrieksarbeid voor kinderen onder de 12 jaar verbood. Fabrieksarbeid wel te verstaan, andere vormen van kinderarbeid werden niet verboden. Jaren later kon de wet, in de volksmond het Kinderwetje Van Houten genoemd, gezien worden als een succes, maar in eerste instantie gebeurde er niet veel tegen kinderarbeid. De wet verbood namelijk het 'in dienst nemen' van kinderen tot twaalf jaar en niet de 'arbeid' door kinderen. Kinderen die onder toezicht van hun ouders werkten, vielen buiten de wet. Van leerplicht was nog helemaal geen sprake. Pas 27 jaar later, in 1901, werd de leerplichtwet ingesteld.

Henrica gaat als ze wat ouder is, ter voorbereiding op het "volle leven", zoals heel veel meisjes, een aantal jaren werken als inwonende hulp in de huishouding of als dienstmeid. Op 27 oktober 1896 komt ze terug van haar laatste baan in Boxtel. Haar vader en zijn moeder komen uit Boxtel, dus we hebben het vermoeden dat Henrica bij familie, of familie van familie in dienst is geweest.

Henrica trouwt Adrianus Damen

Ze is nu een jonge vrouw van 17 jaar, die weet wat er van een goede huisvrouw verwacht wordt. Henrica trouwt binnen een jaar na terugkomst uit Boxtel, op 24 november 1897, in Den Bosch met Adrianus Damen, geboren in Den Bosch op 13 mei 1878. Hij is stoelenmatter van beroep en wordt later koopman. Getuigen bij het huwelijk zijn: Adrianus Petrus Hersmis, 55 jaar arbeider Tilburg en Petrus Damen, 51 jaar koopman Tilburg, oom bruidegom.

Ze hebben geluk want ze kunnen na korte tijd een woning betrekken in de wijk Groeseind, op nr.77. Vader Piet Stams gaat bij zijn dochter en schoonzoon inwonen. Als Henrica in verwachting is verhuizen ze naar de wijk Veldhoven en gaan wonen in de Lange Nieuwstraat nrs. 1059-1064-1062- 1066-1068. Dat zijn dezelfde adressen waar in 1902 haar zus Johanna woont.

Hun zoon Martinus Damen geboren in Den Bosch, trouwt op 21.08.1918 met Maria Cornelia Leppers.

Familie Hersmis

Op de gezinskaart van het gezin Stams-Konings uit de periode 1890-1900, staat de aantekening "*naar L 71*". Op dat adres woont het gezin van Gerardus Hersmis-Desmares. Zijn vader Lambertus Hersmis woont op nr. 76, hij blijkt in 1890 op 60-jarige leeftijd hertrouwd te zijn met zijn voormalige buurvrouw Clasina Smolders, wijlen weduwe Robben. Als dochter Henrica en haar man Adriaan Damen op Groeseind nr. 77 gaan wonen, trekt vader Piet bij hen in.

Bij het lezen van de naam Lambertus Hersmis, worden we van het ene moment op het andere, 70 jaar terug in de tijd gekatapulteerd. Lambertus (Bertus) Hersmis is een zeer goede bekende van ons. Hij wordt op 2 mei 1830 in geboren te Arnhem. Zijn moeder Willemijn Hendriks reist in de loop van 1830 naar Tilburg, want ze wil dicht bij Bertus zijn, die daar als militair is ingekwartierd vanwege de Belgische Opstand.

Na zijn dienstitijd blijven Arnold en Willemijn in Tilburg wonen en trouwen in 1834. Ze hadden dat wel eerder willen doen, maar het was soldaten ten strengste verboden tijdens hun dienstitijd te trouwen. Tussen de soldaten Arnold Hersmis en Gerard Pape uit Oosterhout groeit een hechte vriendschap. Hun kinderen, Bertus en Petronella zien elkaar vaak, er groeit vriendschap en ze trouwen. Lambertus Hersmis en Petronella Pape worden de ouders van Gerardus en Wilhelmina (Mien) Hersmis. Mien trouwt met Goof Konings en wordt daardoor mijn overgrootmoeder. Meer informatie over Goof Konings en Wilhelmina Hersmis is te vinden in een tweetal afzonderlijke afleveringen in onze reeks familieverhalen:

- "*Wapengekletter in Tilburg*"
- "*De Lantaarnopsteker*"

We keren weer terug naar Henrica Stams en haar gezin en worden hardhandig geconfronteerd met ellende en verdriet waar geen eind aan lijkt te komen.

We zijn getuige geweest hoe de dood in enkele jaren tijd het gezin van Johanna verwoest. Het kan nog erger.

Ongelooflijk triest

Op de eerdergenoemde adressen in de Lange Nieuwstraat worden 7 kinderen geboren, die op oudste zoon Martinus en de jongste dochter Henrica na, allemaal binnen enkele maanden overlijden.

20 augustus 1898	Martinus Damen wordt geboren in Den Bosch
6 januari 1901	Petrus Antonius Damen wordt geboren.
13 maart 1901	Petrus overlijdt, 2 maanden oud (Veldhoven)
24 mei 1902	Johanna Wilhelmina Damen wordt geboren (Oerle)
9 december 1902	Johanna Wilhelmina overlijdt (Groeseind)
27 januari 1904	Joanna Elisabeth Damen geboren (Veldhoven)
2 december 1904	Johanna overlijdt, bijna 1 jaar oud (Achterstraat)
8 januari 1906	Joannes Wilhelmus Damen geboren en
2 april 1906	Joannes overlijdt na bijna 3 maanden (Achterstraat)
21 april 1907	Henrica Damen wordt geboren (Veldhoven)
3 september 1909	Adrianus Cornelis wordt geboren
10 september 1909	Moeder Henrica overlijdt, 30 jaar oud
16 oktober 1909	Adrianus overlijdt, 1,5 maand oud

Martinus Damen

Hij vertrekt ruim 2 maanden na het overlijden van zijn moeder, op 24 november 1909 naar het Limburgse Heijthuisen. Waarschijnlijk naar een (werk)internaat. Op 21 augustus 1918 trouwt hij te Tilburg met Maria Cornelia Leppers, geboren te Tilburg op 27 juli 1900. Haar ouders wonen op dat moment in Verviers (B). Martinus wordt arbeider, sjouwer en later koopman. Op 19 maart 1924 verhuizen ze naar Luik (B). De reden van de verhuizing is niet bekend. Misschien heeft het iets te maken met de verhuizing van de ouders van zijn vrouw naar Verviers. Wanneer Martinus en zijn vrouw terugkeren uit Luik is niet bekend. Het internationale avontuur heeft hun huwelijk schijnbaar geen goed gedaan: op 15 mei 1928 wordt de echtscheiding uitgesproken door de rechtbank van Breda en op 26 juli 1928 ingeschreven in Tilburg.

Maria Cornelia hertrouwt kort na de scheiding, met Antonius van Gestel, maar dit huwelijk wordt ook geen succes. Enkele ervaringen rijker, besluiten Martinus en Maria Cornelia om het nog een keer met elkaar te proberen. Ze hertrouwen 26 februari 1934. Martinus overlijdt te Tilburg op 1 april 1985 op 86-jarige leeftijd. Maria Cornelia overlijdt op 14 februari 1989 te Tilburg. Zij wordt 88.

Henrica Damen

Henrica Damen gaat naar een weeshuis voor meisjes, in de Goirkestraat 42 te Tilburg. Zij woont tussen 1910 en 1920 in bij de nonnen van het klooster van OLV van Barmhartigheid, Heikant 41 en daarna bij de nonnen in het klooster aan het Wilhelminapark 56. Henrica is op 17 januari 1922 oud en getraind genoeg om net als haar moeder dienstbode te worden. We treffen haar in 1924 aan op enkele Tilburgse adressen: Nieuwe Goirleseweg 51 en 89 en de Schoolstraat. Henrica die in maart 1924 inwoont bij haar broer, moet bij zijn verhuizing niet echt op zoek naar andere huisvesting omdat ze als dienstbode inwoont bij de gezinnen waar zij in dienst is.

Henrica trouwt 26 oktober 1927 te Tilburg met Kees Polman (akte 420). De ouders van haar man Kees, zijn Gerardus van de Pol, wever van beroep en Maria Krijnen. Kees is glasblazer.

Dat een wever naar de textielstad Verviers verhuist is te begrijpen, maar dat een glasblazer naar de tropen emigreert is niet zo vanzelfsprekend: op 29 mei 1928, vertrekt het jonge echtpaar Van de Pol-Damen naar "N.O. Indie". Er zijn na die datum geen gegevens over hen te vinden.

Vader Janus Damen is weduwnaar en na het vertrek van zijn beide kinderen helemaal alleen. Begin 1910 treffen we hem aan op het (tijdelijke) adres Bosscheweg 210, waar hij samen met zijn zwager Piet Stams (1898) woont.

Bij het huwelijk van Henrica op 26 oktober 1927 met Kees van de Pol, blijkt dat haar vader in Den Bosch woont en het beroep van venter uitoefent. Hij is daar hertrouwt op 10 oktober 1914 met Johanna Petronella Voeten. Dit huwelijk blijft kinderloos.

Berdina Josephina Stams

Berdina wordt geboren 17 maart 1896. Zij zal, net als haar oudere zus Henrica al jong het huis uitgaan om de kost te verdienen in verschillende dienstbetrekkingen als inwonende hulp in de huishouding. Als jong meisje van amper 16 jaar begint ze al aan haar loopbaan. En ze gaat meteen een eind van huis:

Op 4 maart 1912 naar ambt Almelo
Op 13 augustus 1912 naar Maastricht
Op 19 maart 1913 weer naar Maastricht
Op 13 maart 1917 vertrek naar Oosterhout

Op 19 oktober 1916 trouwt Berdina te Oosterhout met Pieter van Biene uit Gorinchem. Pieter wordt geboren te Gorinchem 16 september 1897. Vader Stams is al op 5 februari 1914 overleden en moeder Louise een jaar later op 11 maart 1905. Namens haar familie treedt niemand op als getuige. Wel zijn er 3 ambtenaren die hun handtekening zetten onder de huwelijksakte. Het lijkt alsof Berdina haar familie wat afzijdig houdt. Dat is begrijpelijk want je kunt er niet echt mee voor de dag komen.

Joodse herkomst

Misschien is er nog een andere reden waarom de familie Stams afstand houdt. Als we de stamboom van Pieter raadplegen ontdekken we dat hij joodse roots heeft. Zijn vader heet Abraham, zijn grootvader Salomon en zijn overgrootvader heeft de voornaam Mozes. Ook het beroep van zijn vader is erg joods: `oude kleren koper` (voddenkoopman).

De voornaam Pieter heeft duidelijk een christelijke connotatie. Dat geldt ook voor de boers en zussen van Pieter, de jongste van 10 kinderen. Het eerste huwelijk van zijn vader was in 1863 in Den Helder met Ester Meijer Levie Goudman. Er worden twee kinderen geboren: Eva (1864) en Salomon (1866). Ester sterft in 1871. Zijn vader trouwt in 1878 in Hoorn met Adriana van Colmjon. Er worden 10 kinderen geboren, op de oudste na, allen in Gorinchem.

Berdina en Pieter krijgen een dochter: Adriana. Ze wordt rond februari 1917 in Oosterhout geboren en overlijdt daar op 18 juli 1917. Ze wordt ongeveer 5 maanden oud. Pieter overlijdt 27 november 1973 te Oosterhout, hij wordt 77 jaar oud. Berdina overlijdt 6 februari 1977 te Dongen op 80-jarige leeftijd.

Een berucht viermanschap

We hebben het hoofdgerecht tot het laatst bewaard: de vier broers Fred, Frie, Theo en Piet Stams. In 2010 gingen we vanuit Haarlem naar Den Bosch voor nader onderzoek in de originele archief-stukken bij het BHIC. We lazen ter oriëntatie steekproefsgewijs wat mappen en kwamen er snel achter dat we op een grote hoeveelheid informatie zijn gestoten waarmee een gedetailleerd beeld kan worden geschetst van de handel en wandel van vier zonen van Aloisia Konings en Peter Stams. Deze mannen komen pregnant in beeld als we de archieven van de rechtbanken van Breda, Den Bosch en Eindhoven raadplegen.

We krijgen in totaal 72 hits.

22 hits op naam van G.J. (Frie) Stams,

19 hits op naam van T.J.A. (Theo) Stams.

12 hits op naam van P.C. (Piet) Stams

19 hits op naam van F.P. (Fred) Stams

Allemaal veroordelingen die stammen uit de periode 1900-1920.

Dit materiaal mogen we niet ongebruikt laten, ook al gaat het om de schaduwzijden in het leven van enkele "markante" persoonlijkheden in de stamboom.

We hebben een overzicht gemaakt van de handel en wandel van het viertal.

We weten dat de broers voortdurend als nomaden heen en weer trokken van Tilburg naar Antwerpen en Gerresheim, afgewisseld met een korter of langer verblijf in Rijkswerkplaatsen en gevangnissen.

Kunnen we vader Piet Stams nog beschouwen als een vermakelijke kerel die wat scharrelt aan de rand van het toelaatbare, het gedrag van de zonen, Theo (1883) Frie (1885), Fred (1887) en Piet (1889), is verre van onschuldig. Zij zullen zich ontpoppen tot verstokte recidivisten. Ze verzamelen samen tientallen gerechtelijke veroordelingen. Het gaat dan wel niet om moord en doodslag, hun wangedrag moet zeker niet gebagatelliseerd worden. Het is veelvuldig crimineel gedrag, vaak met een gewelddadig karakter.

Theodorus Stams

Theo wordt geboren op 28 januari 1883 (akte 101). Er is betrekkelijk weinig over hem bekend, omdat hij niet trouwt en de neiging heeft er alleen op uit te trekken. Hij is al op jonge leeftijd vaak afwezig. In de periode 1900-1910 is hij jarenlang in het buitenland:

19 februari 1902	Theo komt van Antwerpen en gaat meteen door naar Gerresheim (D)
25 mei 1906	Theo komt van Gerresheim en gaat meteen weer terug naar Düsseldorf
8 februari 1909	Theo komt terug van Düsseldorf. (Hij moet dus eerder weer naar Tilburg zijn gekomen)
13 december 1909	Theo vertrekt naar Vlissingen

Nadere kennismaking

Op 20 november 1914 wordt Theo ontslagen uit de gevangenis van Haarlem waar hij vastzit voor diefstal.

Zijn signalement nr. 7564 luidt als volgt:
lengte 1.68 m. Donkerblond haar. Baard.

Bijzondere kenmerken: Linker boven- en onderarm staan vol blauwe tattoos. Rechter boven- en onderarm staan ook vol blauwe tattoos, bovenaan een ster. Op rechterhand acht blauwe tattoos. Op voorhoofd links en rechts diverse littekens als gevolg van vechten. Op linker neusvleugel een litteken onder linkeroog.

In de periodes dat Theo in Tilburg is, trekt hij op met zijn broers, vooral met Frie en Piet. Dat leidt regelmatig tot een gezamenlijk contact met politie en rechterlijke macht. Theo komt naar voren als de meest behendige dief van het trio. De vernielingen die hij aanricht zijn enkel het gevolg van zijn pogingen tot diefstal.

Veroordelingen van Theo

- 1901 3 veroordelingen voor mishandeling, diefstal en weerspannigheid
- 1902 2 veroordelingen voor diefstal en stroperij
- 1903 4 veroordelingen voor diefstal, huisvredebreuk en 2 maal mishandeling
- 1906 4 veroordelingen voor diefstal, inbraak, en tweemaal vernieling
- 1907 2 veroordelingen voor diefstal en vernieling
- 1908 1 veroordeling voor diefstal
- 1909 1 veroordeling voor diefstal
- 1914 1 veroordeling voor diefstal
- 1917 1 veroordeling voor diefstal

Voorbeeld

Theodorus moet in 1903, hij is dan 20 jaar voor de rechter verschijnen voor het plegen van mishandeling. (Rolnummer 289 Parketnummer 638). Beklaagde heeft op 8 april 1903 te Tilburg Engelbert Piket geschopt en geslagen. Getuige Marinus Damen is niet verschenen. De officier van Justitie eist een gevangenisstraf van 14 dagen.

Aan het dossier is een briefje toegevoegd, gedateerd 6 juni 1903, van een deurwaarder uit Tilburg aan de Officier van Justitie te Breda. Het behelst de mededeling dat Theodorus Jacobus Adrianus Stams, 20 jaar, afgelopen dinsdag al voor drie maanden is gedetineerd in de strafgevangenis van Breda. Het kan met desertie te maken hebben want Theo was recentelijk als soldaat gelegerd te Bergen op Zoom.

Theo overlijdt op 27 oktober 1917, 's morgens om 6.00 uur te Rucphen. Hij is ongehuwd en arbeider. Een ambtenaar doet aangifte. Hij blijkt officieel een inwoner van Vlissingen te zijn. Theo wordt 34 jaar oud.

Frie Stams

Frie Stams wordt geboren op 9 februari 1885. Hij wordt, zoals zijn vader, venter van beroep. Frie trouwt 12 februari 1908 in Tilburg Petronella Cornelia van Loon. Zij wordt geboren op 15 augustus 1886 in de wijk Heikant op nr. 583. Ze gaan wonen op M243 (wijk Kerk).

Petronella Cornelia van Loon

Wie is deze vrouw die het aandurft om haar leven te delen met een hardhandige man die vaak de grenzen van de wet opzoekt? Petronella wordt geboren 15 augustus 1886 in wijk Heikant op adres 83c. (akte 727) Er worden daar naast Petronella nog een zusje en een broertje geboren, die beiden jong overlijden. Als vader Jacobus van Loon overlijdt, is Petronella 2 jaar oud. Haar moeder, Hendrikka Mutsaers hertrouwt oktober 1889 met weduwnaar Stephanus Monsieus. Met moeder, stiefvader en niet te vergeten oom Henricus Mutsaers, woont Petronella tussen 1880-1900 in de wijk Oerle-Broekhoven op verschillende adressen. In die periode bevalt haar moeder van een kind en is Petronella niet meer enig kind. De familie Monsieus-Mutsaers verhuist rond 1900 naar de wijk Kerk en gaat wonen op nr. 194. Petronella gaat begin 1908 met haar man Frie Stams ook in wijk Kerk wonen, op nr. 243.

Of Petronella veel steun krijgt van haar familie valt te betwijfelen. Haar moeder is druk met haar eigen zaken: een week na het huwelijk van dochter Petronella met Frie Stams trouwt zij voor de derde keer, nu met ene Alfons Reijns. Haar tweede man, Stephanus Monsieus in namelijk op 29 maart 1905 overleden.

Oom Henricus Mutsaers is een geval apart. Als we zijn staat van dienst bekijken begrijpen we waarom Petronella niet zo geschrokken zal zijn van het gedrag van haar man Frie Stams. Op 25 december 1898 wordt Henricus ontslagen uit de gevangenis en "kan nog net de trein halen" om thuis *gezellig* kerst te vieren. De jaren daarop heeft hij minder geluk. Hij verdwijnt voor langere tijd naar Veenhuizen en zal in 1899 niet alleen de kerstdagen en de jaarwisseling in verzekerde bewaring doorbrengen, maar ook in 1900-1901-1902, om in de loop van 1903 weer op vrije voeten te komen. Maar niet voor lang. Een jaar later is hij weer terug in Veenhuizen. Onverbeterlijk.

Petronella heeft als ze als jonge vrouw van 21 jaar trouwt, een harde leerschool achter de rug. Ruim 30 jaar zal ze de tegenslagen trotseren en de gedragingen van haar man verdragen. Frie overlijdt op 29 september 1940, 55 jaar oud.

Zoon Willem doet aangifte. Willem trouwt op 3 augustus 1932 met Maria Anna Wolfs. Petronella blijkt dan nog in leven te zijn. Meer recente gegevens over Petronella zijn nog niet beschikbaar.

Gezin

- Louisa Johanna Henrica Stams.

Zij wordt geboren op 14 december 1908. Petronella vertrekt 16 september 1909, samen met haar dochter Louisa van 9 maanden oud, naar Vierssen. Daar woont waarschijnlijk familie van stiefvaders-kant. Vierssen grenst aan Mönchengladbach en kent begin 20^e eeuw een grote textielnijverheid.

Na een aantal maanden keren moeder en kind terug naar Tilburg. Ze worden op 11 februari 1910 ingeschreven als bewoners van de woning aan de Oude

Kerkstraat 17. Omdat haar man afwezig is wordt Petronella ingeschreven als "hoofd". Dat wordt gewijzigd in "echtgenote" als in de loop van oktober 1912 haar man Frie zich, komend uit de Bijzondere Strafgevangenis van Den Haag, bij het gezin voegt. De ambtenaren van de Burgerlijke Stand kunnen het niet bijhouden. Frie wordt administratief op 31 oktober ingeschreven op adres Oude Kerkstraat 17 maar hij is enkele dagen eerder, op 29 oktober al vertrokken naar de Bijzondere Strafgevangenis in Breda.

Bijzondere strafgevangenis

Een bijzondere strafgevangenis is een penitentiare inrichting voor personen die niet in een gewone gevangenis kunnen verblijven vanwege een gebrekkige ontwikkeling of "ziekelijke storing van de geestvermogens".

Het betreft vaak veelplegers, en ook personen die een veroordeling hebben van meer dan vier jaar, daarvoor een geldelijke boete hebben opgelegd gekregen, maar de boete niet kunnen of willen betalen. Het is belangrijk ons te realiseren dat de detenties van Frie het gevolg kunnen zijn van armoede: hij kan de boetes niet betalen. Of was er werkelijk sprake van "ziekelijke storing van de geestvermogens"? Dat er met Frie psychisch iets aan de hand is, wekt geen verbazing. Zijn gedrag wordt, in tegenstelling tot zijn beide broers gekenmerkt door agressie en geweld. We willen niet voor psycholoog spelen, maar er zijn ook belangrijke externe factoren die van invloed zijn geweest op zijn gedrag. Achter deze lompe en gewelddadige man schuilt een groot verdriet.

Ongelooflijk

Er is namelijk een nauwelijks te bevatten tragedie: van de 14 kinderen die worden geboren, overlijden er 8 op erg jonge leeftijd; 2 kinderen worden doodgeboren. Hier volgt de trieste opsomming:

- Op 9 augustus 1910 overlijdt Louisa (akte 518).
Ze wordt 19 maanden oud. Petronella moet het alleen verwerken want Frie zit in de gevangenis. Stiefvader Alfons Reijns doet aangifte.
- Op 18 september 1912 wordt Wilhelmus geboren.
Hij trouwt 3 augustus 1932 te Tilburg met Maria Anna Wolfs
- Op 17 oktober 1913 wordt Henrica Louisa Jacoba geboren
Zij overlijdt enkele maanden later op 25 januari 1914.
- Op 1 april 1916 wordt een Leobertus Godefridus geboren.
Bijna 6 maanden later overlijdt hij op 24 september 1916.
- Op 12 februari 1920 wordt Frederik Petrus geboren
Hij overlijdt op 27 september 1920, slechts 7,5 maand oud.
- In 1922 wordt Wilhelmina geboren.
Ze trouwt 28 april 1943 met Wilhelmus Alphonsus Arons.
- Op 4 december 1922 wordt Petrus Jacobus geboren.
Hij overlijdt op 14 mei 1923 en wordt 5 maanden oud.
- 4 december 1922 wordt tweelingzus Aldegonda geboren.
Zij overlijdt op 1 november 1923, 11 maanden oud.
- 28 april 1927: een doodgeboren kind
- 29 maart 1928: een doodgeboren kind.
- Er worden, vermoedelijk tussen 1923-1926, nog twee kinderen geboren. Er worden twee geboortes vermeld zonder naam, .geslacht of geboortedatum.

Het is al ondraaglijk zwaar om deze omstrengeling van geboorte en dood te moeten ondergaan in een vertrouwde, stabiele woonsituatie. Maar als tussen geboorte en dood doorlopend wordt verhuisd, is de ellende niet te bevatten. Er wordt 16 keer verhuisd, in nog geen 10 jaar tijd.

Woonadressen

- 1 januari 1910 Oude Kerkstraat 17
- 9 augustus 1910 Ververstraat 1
- 15 september 1911 Oude Kerkstraat 5
- 13 december 1911 Bosscheweg 210 (woonwagen)
- 1 augustus 1912 Oude Kerkstraat 16
- 10 oktober 1912 Oude Kerkstraat 19
- 31 oktober 1912 Pelgrimspad 4
- 2 januari 1913 Pelgrimspad 8
- 28 augustus 1913 Pelgrimspad 1
- 7 april 1914 Oude Kerkstraat 34
- 19 juni 1914 Pelgrimspad 1
- 28 december 1915 Pelgrimspad 8
- 27 september 1916 Oude Kerkstraat 23
- 8 januari 1918 Oude Kerkstraat 31
- 27 december 1918 Oude Kerkstraat 12
- 27 februari 1919 Oude Kerkstraat 16
- 16 augustus 1919 woonwagen Oude Kerkstraat

Veroordelingen van Frie

- 1902 1 veroordeling voor stroperij
1903 3 veroordelingen voor diefstal en vernieling
1905 1 veroordeling voor mishandeling
1907 3 veroordelingen voor vernieling, verzet en huisvredebreuk
Tijdens zijn huwelijk:
1908 2 veroordelingen voor vernieling en verzet
1909 2 veroordelingen voor verzet en verkrachting
1913 1 veroordeling voor beschadiging
1914 1 veroordeling voor beschadiging
1915 4 veroordelingen, 3 voor diefstal, 1 voor heling en 1 voor mishandeling
1916 2 veroordelingen, resp. voor diefstal en fraude
1918 1 veroordeling voor smokkel
1921 1 veroordeling voor verzet

Frederik (Fred) Stams

Fred wordt te Tilburg geboren op 7 maart 1887. Hij blijft vrijgezel. Wanneer hij overlijdt is onbekend. In 1916 wordt hij veroordeeld voor diefstal. Daarna horen we niets meer van hem. We nemen aan dat hij in 1916 of kort daarna overlijdt. Als we zijn gerechtelijke staat van dienst overzien dan kunnen we enkele algemene conclusies trekken:

In 1904 loopt hij tegen zijn eerste veroordeling aan.

In 1916 is zijn laatste veroordeling. Fred is dan 29 jaar oud.

Zoals zijn andere broers, heeft ook Fred recht op een overzicht van zijn verblijf in de gevangenis van Breda. Zijn vergrijpen zijn redelijk licht van aard. In 1911 is voor het eerst sprake van diefstal.

We kunnen ons niet aan de indruk onttrekken dat Fred, vrijgezel zonder vaste woon- en verblijfplaats, niet veel bezwaar heeft tegen een verblijf in de gevangenis: hij heeft gratis kost en inwoning.

- 1904 Veroordeling voor vernieling
- 1906 2 veroordelingen, 1 voor vernieling en 1 voor landloperij
- 1907 Dit is een topjaar met in totaal 8 veroordelingen, 3 voor mishandeling en 5 voor vernielingen
- 1908 2 veroordelingen, 1 voor vernieling en 1 voor huisvredebreuk, het niet uit een woning willen vertrekken
- 1909 1 veroordeling voor huisvredebreuk en 1 voor weerspanningheid
- 1910 1 veroordeling wegens vernieling en 1 wegens weerspanningheid
- 1911 Veroordeling wegens diefstal
- 1915 Veroordeling wegens openbare dronkenschap
- 1916 Veroordeling wegens diefstal.

Petrus (Piet) Stams

Piet, de jongste van de vier, wordt geboren op 30 juni 1889. Hij zal niet trouwen. Hij overlijdt op 12 februari 1953 te Tilburg, 63 jaar oud. Hij leidt als venter een zeer "nomadisch" bestaan. Opvallend is dat hij rond 1916 een rustiger leven gaat leiden. Hij blijft dicht bij huis en gaat als landbouwknecht werken. Is deze verandering een aanwijzing dat broer Frederik niet meer met hem optrekt omdat hij elders is of is overleden?

Uit nader onderzoek blijkt dat Frederik inderdaad elders vertoeft: vanaf eind juni 1915 zit hij voor langere periode vast in de gevangenis van Breda

- Op 2 juli 1902 komt Piet terug uit Heijthuizen
- Op 26 september 1906: Lange Nieuwstraat 1067
- Op 6 mei 1907 vertrek naar Antwerpen. Hij is bijna 18
- Op 8 februari 1908 komt hij terug van Gerresheim
- Op 10 februari 1908 verhuist naar N456
- Op 30 december 1910 vertrek Piet naar Antwerpen
- Op 15 februari 1911 vertrekt hij weer naar Antwerpen
- Op 9 mei 1911 vertrek naar Heerlen
- Op 28 juni 1916 naar Oosterhout
- Op 5 oktober 1917 vertrek naar werkadres
- Op 21 mei 1918 boerenknecht in Udenhout
- Volkstelling 1920/1921 in woonwagen in de Oude Kerkstraat
- Op 2 juni 1922 woont hij in de Oude Kerkstraat
- Op 27 juli 1922 verblijft hij in de Groenstraat (woonwagen)
- Op 14 oktober 1925 adres Oerlesestraat 49 (wordt nr. 304)
- Op 12 juli 1928 Oerlesestraat 32 (wordt nr. 235)
- Op 13 november 1929 Oerlesestraat 235
- Op 19 december 1931 Berkdijksestraat 145
- Op 24 december 1935 Veemarktstraat 21

Veroordelingen van Piet

Piet begint als jongste aan zijn erelijst op het moment dat zijn broers Frie en Theo al vele jaren een behoorlijke staat aan rechterlijke veroordelingen hebben opgebouwd. Opvallend is dat Piet niet zo crimineel is. Hij wordt alleen veroordeeld voor gedragsproblemen: recalcitrantie onder invloed van alcohol.

- 1909 1 veroordeling wegens weerspanning
- 1910 1 veroordeling wegens weerspanning
- 1911 2 veroordelingen voor resp. dronkenschap en weerspanning
- 1913 4 veroordelingen: 2 voor dronkenschap en 2 voor weerspanning
- 1914 3 veroordelingen: dierenmishandeling, dronkenschap en mishandeling
- 1918 1 veroordeling wegens weerspanning

Een extra schijnwerper op coryfee Frie Stams

We sluiten het verhaal over Piet Stams, Louise Konings en hun kinderen af met een beknopte levensbeschrijving van hun zoon Frie, de "coryfee" van de familie. Het gedrag van Frie (en in mindere mate zijn broers) is een mix van slimheid, lomphed, brutaliteit, domheid en het ontbreken van normbesef. Wat voor een persoon is Frie, welke strafbare feiten begaat hij en hoe gedraagt hij zich? Dat wordt beschreven in de volgende rechtbankverslagen, als afsluiting van het familieverhaal "*Kronkelwegen en sluiproutes*".

Op de inlichtingenstaat van de Politie van Tilburg staat vermeld dat Godefridus kan lezen en schrijven en lager onderwijs heeft genoten. Hij is arbeider, geen habituele dronkaard, maar wel onder invloed bij het plegen van strafbare feiten. Bijzondere opmerkingen: gedrag ongunstig.

Rechtszitting Rechtbank Breda van 15.01.1903. Zaak tegen Godefridus, 17 jaar opperman te Tilburg en zijn broer Theodorus Stams, 19 jaar en eveneens opperman te Tilburg. Verdenking van diefstal in vereniging.

Michielsen en Gerards, twee rijksveldwachters, houden op 29 november 1902 de gebroeders Stams aan vanwege verdachte omstandigheden: De gebroeders Stams komen uit de richting van Gilze. G. Stams draagt enkele bossen haverstro op zijn hoofd en Th. Stams draagt een zakje onder zijn arm.

Bij inspectie blijkt dat in de balen stro nieuwe waterlaarzen verborgen zijn. In het zakje dat Th Stams draagt zitten een ham en enkele stukken vlees verborgen. Ze zeggen de spullen te hebben gevonden op de heide, 20 minuten van Rijen. Ze kunnen de plek echter niet aanwijzen.

De heer Christiaan Meijeren, 45 jaar, schoenmaker te Gilze-Rijen verklaart dat hij de waterlaarzen op 29/11 te drogen heeft gelegd op het kippenhok achter zijn woning. Als hij om 15.30 uur de laarzen wil pakken blijken ze te zijn verdwenen. Hij ontdekt voetafdrukken van twee personen: een had schoenen aan en de ander was op blote voeten.

Boer Timmermans, 30 jaar, uit Gilze-Rijen is op 29/11 aan het werk op een perceel grond langs de Bredasche Steenweg onder Gilze. Omstreeks 13.45-14.00 uur ziet hij 2 personen richting Rijen lopen. De een heeft een touw over de schouder en de ander is blootvoets.

Ludovicus Bierings, 16 jaar, arbeider te Tilburg verklaart dat hij van gebroeders Stams heeft gehoord dat ze onder Gilze een paar laarzen hebben weggepakt, die later door de politie zijn afgepakt. Th. Stams ontkent en zegt de laarzen op de heide onder Gilze te hebben gevonden. G. Stams zegt dat zijn broer de laarzen van het kippenhok heeft gestolen.

Ze worden veroordeeld tot gevangenisstraffen van 1 en 1,5 jaar. G. Stams krijgt de lagere straf waarschijnlijk vanwege zijn bekentenis over de gestolen laarzen.

Godefridus Stams, 18 jaar, arbeider te Tilburg, moet op 13 november 1903 voor de rechter verschijnen op verdenking van vernieling. Hij verschijnt niet op de zitting want hij is gedetineerd.

Op 18 juni 1903 gaat Theodorus Bastiaans, 44 jaar, koopman en woonachtig in de Vogelstraat te Tilburg, naar bed. Omstreeks half elf wordt hij door zijn vrouw gewekt. Hij ziet dat Godefridus Stams eerst de blinden van de ramen rukt en dan opzettelijk en moedwillig een raam inslaat en de glasruiten vernielt. Bastiaans staat op en er wordt ondertussen weer een raam ingeslagen met een stuk hout. Bastiaans wordt (vermoedelijk door Stams) beschuldigd van het omkopen van twee mannen om tegen betaling tegen Stams te getuigen.

Mevrouw Bastiaans verklaart dat ze een zekere Hopmans het buitenraam zag vernielen met een stuk hout. Johannes Ludovicus Bierens verklaart dat hij op 18 juni samen met Stams en een zekere Hopmans, 19 jaar en arbeider, is uit geweest. Toen ze op de Heuvel kwamen stelde Stams voor om naar Groot-Oerle te gaan *"dan zullen we de boel eens kort en klein slaan"*. Bierens gaat naar huis. Op dat moment hebben beide beklagden ieder een stuk hout in de hand. Volgens Bierens gingen de beklagden *"toen de Heuvelstraat in, waardoor men naar Groot-Oerle kon komen."*

Stams wordt veroordeeld tot 3 maanden gevangenisstraf.

Rechtszitting Rechtbank Breda van woensdag 19 april 1905. Nr. 497, rolnr 272. Godefridus Stams wordt ervan beschuldigd op 25 maart 1905 te Tilburg Joseph Engel, opperman 31 jaar, te hebben mishandeld. Godefridus is niet ter zitting aanwezig.

De Heer Engel verklaart: *"Op den 25 maart jl stond ik aan mijne woning aan de openbare straat te Tilburg. Des namiddags ten ongeveer 6 uur kwam de beklagde Godefridus Joannes Stams die een dikken stok in de hand had, op mij af, en gaf mij zonder eenige aanleiding met dien stok een harden slag op het hoofd, waardoor een bloedende wond ontstond. De dokter heb ik laten roepen en deze heeft mijn wonde gepleisterd"*. Mevrouw Engel vertelt hetzelfde en voegt er nog aan toe dat haar man bewusteloos neerviel.

Eis: twee maanden hechtenis

Acte uit 1907. Zaak betreffende Godefridus J. Stams, 22 jaar en arbeider, woonachtig Achterstraat K 1060 te Tilburg.

Godefridus Stams wordt beschuldigd van huisvredebreuk. Hij heeft aan de vordering van Adrianus Adams, om zijn huis te verlaten niet aanstonds gehoor gegeven. Godefridus bekent.

Adrianus Damen verklaart het volgende. Godefridus komt om 19.30 binnen bij Adrianus Adams en zegt "Ik kom de ruit betalen die mijn broer kapot geslagen heeft". Damen: "Hier wordt niet betaald al wil je 10 gulden geven dan nog niet."

Als Godefridus, ondanks herhaalde aanmaningen, na 15 minuten niet vertrekt gaat Damen hulp halen bij de politie. Hij treft vijf minuten van zijn huis in de Koestraat twee agenten. De twee agenten gaan met hem mee.

Adrianus Damen is een familielid van de familie Stams. Hij trouwt met Henrica Joanna Petronella Stams (acte 35 1901 (1902?)) Zus Johanna Damen en broer Hermanus Damen zijn getuigen. Vonnis: een maand gevangenisstraf.

Godefridus Stams geboren op 09.02.1885, arbeider, wonende te Tilburg Pelgrimspad 21, wordt op 26 februari 1914 veroordeeld tot 6 weken gevangenisstraf .

Veroordeling voor aangebrachte vernielingen aan een buitenraam van de herberg Opprinsen, hoek Lange Schijfstraat/hoek Korte Schijfstraat. Op 6 september 1913 omstreeks 9.00 uur in de voormiddag verlaat Cornelis Opprinsen, 48 jaar, herbergier, zijn herberg om naar zijn akker te gaan. Hij ziet op 40-50 meter afstand drie personen vechtend aankomen. Hij herkent de gebroeders Stams. Zijn vrouw heeft de deur van de herberg vergrendeld. Als de heren niet binnen mogen beschadigen ze de voordeur en zijdeur van de herberg. Frie Stams is de aanvoerder.

In 1915 wordt Godefridus Stams, 30 jaar, koopman te Tilburg, veroordeeld tot 6 maanden gevangenisstraf voor het stelen van een fiets.

Op 14 juni stalt Johannes van den Hoven, 30 jaar, koopman te Tilburg, zijn fiets in de poort van de fabriek Van Doorn aan de Broekhovenseweg om naar een grasverkoop te gaan. Toen hij om 16.00 uur terugkwam, bleek zijn fiets gestolen. Een andere koopman, Frans van Pijnenburg, verklaart dat Godefridus Stams zijn fiets wilde stelen. Hij kon dat verhinderen. De beklagde zei toen "dan neem ik een ander rijwiel". Pijnenburg zag beklagde met de gestolen fiets richting Hilvarenbeek fietsen.

Tot Slot

Met de opsomming van de veroordelingen van Frie Stams besluiten we het zeer bewogen verhaal van het gezin van Piet Stams en Aloisia Konings. Hun opmerkelijke leven en dat van hun kinderen zal nog lang in ons hoofd blijven rondspoken: het is een cocktail vol onaangepastheid, taaie overlevingskunst en sociale tragiek. Met als absoluut hoogtepunt de ongelooflijke misère die Frie Stams en zijn vrouw Petronella van Loon ten deel valt.

Als ooit het advies "laat de feiten spreken" van toepassing was, dan wel voor het beschrijven van het complexe leven van het gezin Stams. Mooie taal en volzinnen leggen het af tegen de zeggingskracht van de droge, opsomming van nuchtere feiten.

"Kronkelwegen en sluiproutes" hoort inhoudelijk bij het centrale generatieverhaal *"De Fabriqueur"* en moet, om volledig tot zijn recht te komen, als aanvulling daarop worden gelezen.

Zaltbommel
Ad Konings
Juni 2023